

Εικόνες της Σαντορίνης από τη δεκαετία του 1950

Η Μαργαρίτα Πουρνάρα και ο Ρόμπερτ ΜακΚέιμπ
αποκαλύπτουν την αυστηρή αρχαικότητα του νησιού
που κατάπιε η τουριστική «ανάπτυξη»

Σελ. 6-7

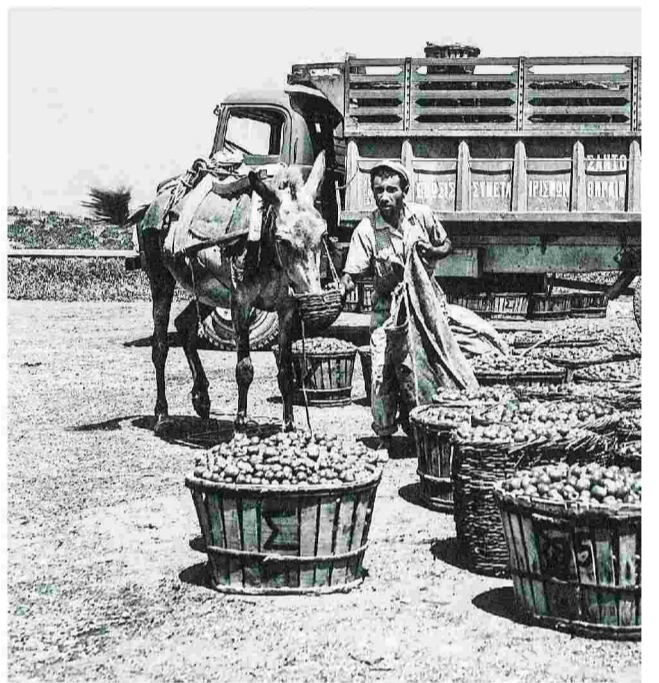
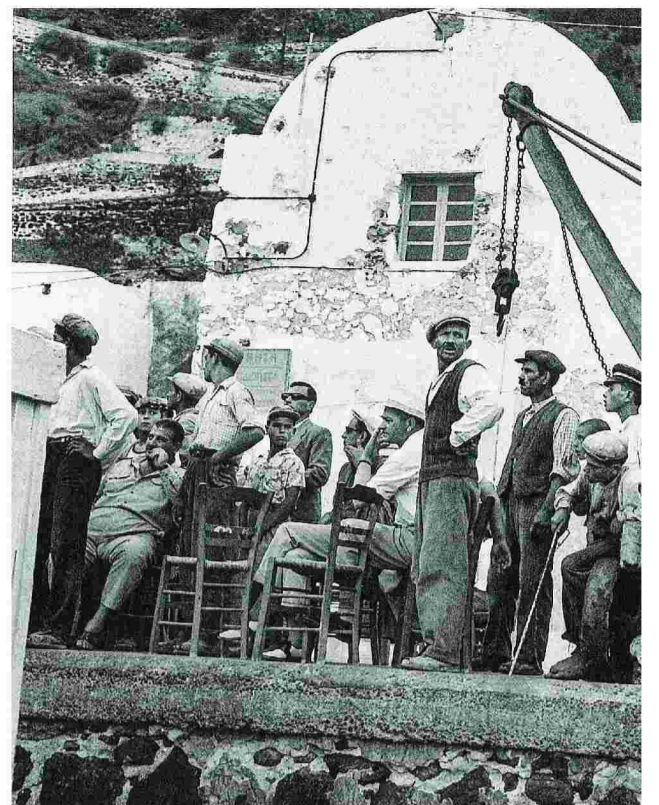

ΣΑΝΤΟΡΪΝ ΣΤΑ 50Σ

σελ. 6-7

«Ήταν ο τόπος μου πέτρα και χώματα...»

Η Σαντορίνη μιας άλλης εποχής μέσα από τον φακό του Ρόμπερτ ΜακΚέιμπ και τις λέξεις της Μαργαρίτας Πουρνάρα

Ρεπορτάζ

Αφροδίτη Ερμίδη

● Εν συντομία

Εικόνες από την αλλοτινή Σαντορίνη σε ένα λεύκωμα που κυκλοφόρησε πρόσφατα από τις Εκδόσεις Πατάκη.

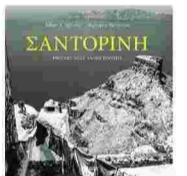
● Γιατί ενδιαφέρει

Τα τεκμήρια του πολυτογραφημένου Έλληνα Αμερικανού φωτογράφου Ρόμπερτ ΜακΚέιμπ λειτουργούν σαν κιβωτός πολύτιμης μνήμης.

Το 1954 ο Αμερικανός φωτογράφος Ρόμπερτ ΜακΚέιμπ επισκέφτηκε για πρώτη φορά τη Σαντορίνη. Για τον γεννημένο στο Σικάγο και μεγαλωμένο στη Νέα Υόρκη – στις μήτρες του νεωτερικού κόσμου – φωτογράφο αυτό το ταξίδι υπήρξε αποκαλυπτικό: ξεσκέπασε μπροστά στα μάτια του μια ατόφια αίσθηση αρχαιότητας με την οποία μπορούσε να έχει επαφή μόνο μέσα από σελίδες βιβλίων εθνολόγων. Ο ΜακΚέιμπ αποτύπωσε σε εκατοντάδες εικόνες τον νέο κόσμο που κέντριζε τις αισθήσεις του και παρακινούσε το πνεύμα του να ανιχνεύσει πρωτοφανέστερες νοτικές διαδρομές. Η Σαντορίνη έγινε για τον ίδιο το σημείο του αδιάλειπτου γυρισμού: κάθε φορά που επέστρεφε στον απόκοσμο ηφαιστεια-

κό τόπο του Αιγαίου κατέγραφε τις αλλαγές και τις πληγές στο σώμα του, αλλαγές και πληγές που επέφεραν ο εφιαλτικός σεισμός του 1956, η ανοικοδόμηση, η «ανάπτυξη» με την υπέρ το δέον αύξηση του τουρισμού. Η Σαντορίνη δεν είναι πλέον εκείνο το νησί που ερωτεύτηκε με την πρώτη ματιά ο Ρόμπερτ ΜακΚέιμπ: άλλαξε ο τόπος, άλλαξαν τα σπίτια, άλλαξαν οι άνθρωποι.

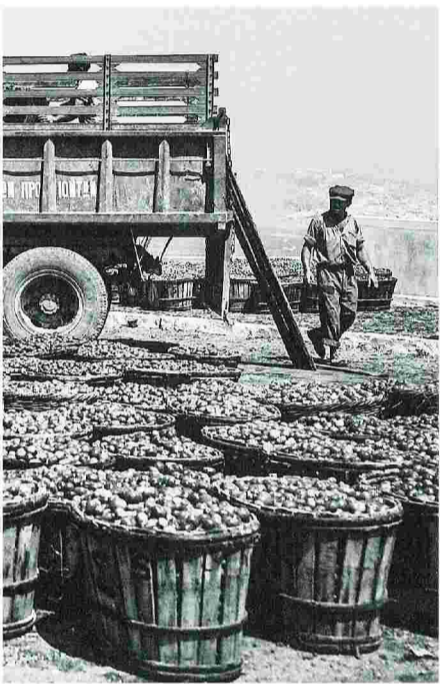
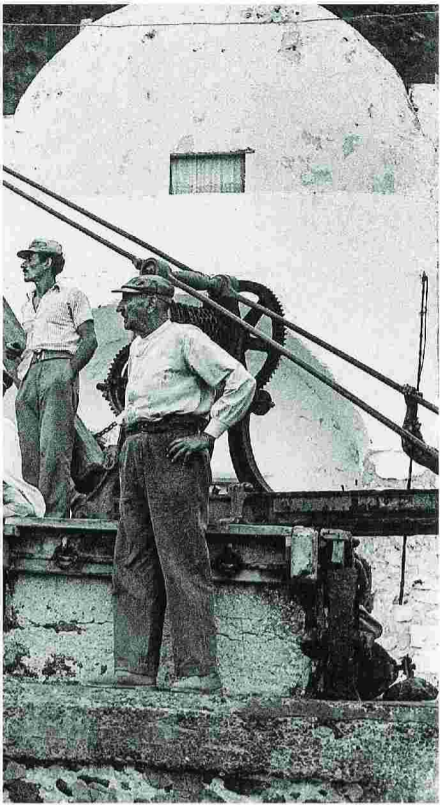
«Το 2006 εξέθεσα στα Φινρά μια σειρά από αυτές τις φωτογραφίες που τράβηξα τη δεκαετία του 1950. Θυμάμαι μια ηλικιωμένη γυναίκα που έβαλε τα κλάματα. Εκείνες τις εποχές, μου είπε, οι κάτοικοι του νησιού έλεγαν ακόμη “καλημέρα” ο ένας στον άλλον και πρόσφεραν ένα ποτήρι νερό στον γείτονά τους. Αυτή η αίσθηση της κοινότητας εξαφανίστηκε με τις υψηλές απαιτήσεις και την πίεση του εμπορίου, πρόσθεσε χαρακτηριστικά. Εξαφανίστηκε –όπως και στη Μύκονο– ο παλιός σκληρός τρόπος ζωής που είχε διαμορφώσει τον χαρακτήρα των Σαντορινιτών για γενιές ολόκληρες» αναφέρει στον πρόλογο του βιβλίου «Σαντορίνη – Εικόνες μιας άλλης εποχής» ο υποθηκοφύλακας της μνήμης του νησιού Ρόμπερτ ΜακΚέιμπ. Ένα βιβλίο που έγινε με σκοπό να τεκμηριωθεί μια Σαντορίνη που πλέον δεν υπάρχει όχι μόνο με εικόνες παλλόμενες, ανάγλυφες, δωρικές, αυστηρές,

Ο INFO

Το λεύκωμα «Σαντορίνη – Εικόνες μιας άλλης εποχής» των Ρόμπερτ ΜακΚέιμπ και Μαργαρίτας Πουρνάρα κυκλοφορεί από τις Εκδόσεις Πατάκη

📷

Στιγμιότυπα της καθημερινής ζωής στη Σαντορίνη τη δεκαετία του 1950 αποτυπωμένα από τον φακό του Ρόμπερτ ΜακΚέιμπ. Όταν το 1954 ο Αμερικανός φωτογράφος ήρθε στην Ελλάδα μόλις 18.000 τουρίστες έκαναν διακοπές στη χώρα

λίτης ναυτικός που μόλις την είδε αποφάσισε να μείνει στο νησί μέχρι να την πείσει να γίνει γυναίκα του αλλά τελικά έμεινε για πάντα. «Η γιαγιά μου ήταν ένα από τα έξι παιδιά τους. Γεννήθηκε στα Φηρά αλλά όταν ήταν 12-13 χρόνων μετακόμισε με την οικογένειά της στα Αναφιώτικα της Πλάκας. Ωστόσο το νησί ζούσε πάντα μέσα της. Χρησιμοποιούσε την ντοπιολαλιά της Σαντορίνης, μαγείρευε κυκλαδίτικα φαγητά, με νανουρίζε με νησιώτικα νανουρίσματα, ήταν προληπτική και θεοσεβούμενη όπως όλοι οι Σαντορινιοί» ανακαλεί επιμνήμη της. «Όταν μεγάλωνα άρχισε να παθαίνει άνοια και έτσι οι αναμνήσεις της από το νησί ήταν πιο έντονες από εκείνες της ζωής της στην Αθήνα». Η ίδια πρωτοείδε τη Σαντορίνη σε ηλικία 30 χρόνων σε κάποια δημοσιογραφική αποστολή. «Συγκινούμαι όταν κοιτάζω την ίδια θέα του πελάγους που κάποτε έβλεπαν η γιαγιά, η προγιαγιά, ο προπάππος πηγαίνοντας στον φούρνο του».

Μέσα από την αφήγηση της εγγονής της φαίνεται ότι η γιαγιά Μαριγώ ενσωμάτωσε όλα τα αρχαϊκά στοιχεία του τόπου. «Η καλοσύνη της, ο τρόπος που φρόντιζε τους ανθρώπους, τα ζώα και τα φυτά νομίζω ότι είναι κομμάτι του ελληνικού νησιωτικού πολιτισμού. Το σπίτι ήταν πάντα ανοικτό, στο τραπέζι κάθονταν όλοι: φίλοι, ξένοι, περαστικοί, μάστορες που είχαν έρθει για δουλειά, τα μπαρμπούνια και οι πατάτες τηγανίζονταν σωρηδόν». Τη ρωτώ τι νοσταλγεί περισσότερο από εκείνη. «Μου λείπουν τα τραγούδια της και τα νανουρίσματά της – ήμουν πολύ μικρή τότε για να εκμηδίσω την αξία τους αλλά την καταλαβαίνω σήμερα. Μου λείπουν οι κολοκυθοανθοί της, το σφουγγάτο της (αυγά με τριμμένο κολοκύθι, φέτα και δυόσμο) και βέβαια τα μελιτίνια της. Μου λείπει η γλύκα της: οι νησιώτες έχουν ήμερη ψυχή». Η Σαντορίνη για την οποία μιλούσε η γιαγιά της είναι ένα νησί που δεν υπάρχει πια. Τη θέση του έχει πάρει ένας από τους πιο κοσμοπολίτικους, ακριβούς, πολυτελείς τουριστικούς προορισμούς, που επηρεάζει κυρίως τους γηραιότερους ντόπιους. «Η Εύη Νομικού, μια συνομήλική μου Σαντορινιά γεωλόγος που μας μιλάει για το ηφαίστειο, στο βιβλίο αναφέρει ότι τη δεκαετία του 1990 ο αγρότης παππούς της σταμάτησε να πηγαίνει στα χωράφια του γιατί στρώθηκαν ασφάλτινοι δρόμοι και το γαϊδουράκι του τρόμαζε με τα αυτοκίνητα. Μέσα στα τελευταία 30 χρόνια το νησί μεταμορφώθηκε από τόπος του μόχθου σε φαντασίωση πολυτελών διακοπών. Περισσότερο στενοχωριέμαι για τους γέροντες που λόγω της τουριστικής ανάπτυξης δεν έχουν ένα καφενείο να συχνάζουν. Ούτε μπορούν να πληρώνουν έναν ελληνικό σε τιμές Καλντέρας. Οπότε αναγκαστικά μένουν σπίτι».

Το μόνο σίγουρο είναι ότι η εποχή της αθωότητας έχει παρέλθει για το νησί. «Σήμερα σπκόνονται ολόκληρα οικοδομήματα στην Καλντέρα, δεν μένει εκατοστό δίχως εκμετάλλευση. Είναι σαφές ότι το μέτρο έχει χαθεί. Ελπίζω να μη μας το ξαναθυμίσει η ίδια η φύση» λέει η κ. Πουρνάρα και κρατάω αυτήν τη φράση της για κλείσιμο.

«Στενοχωριέμαι για τους γέροντες που δεν έχουν ένα καφενείο να συχνάζουν. Ούτε μπορούν να πληρώνουν έναν ελληνικό σε τιμές Καλντέρας»

Μαργαρίτα Πουρνάρα
Δημοσιογράφος

αλλά και με λόγια μιας δημοσιογράφου που έλκει μέρος της καταγωγής της από το νησί, της Μαργαρίτας Πουρνάρα.

Αχθοφόροι, βαρκάρηδες, γεωργοί και μουλαράδες

«Γνώρισα τον Ρόμπερτ πριν από πολλά χρόνια χάρη σε μια συνέντευξη που του έκανα για την "Καθημερινή". Αυτό που με εντυπωσίασε ήταν ότι επρόκειτο για κάποιον που αγαπούσε και γνώριζε τη χώρα μας καλύτερα και από εμάς. Από τα είκοσι του χρόνια που την πρωτοανακάλυψε έως σήμερα ο φωτογράφος δεν είναι απλώς φίλος της πατρίδας μας αλλά ένας Έλληνας που έτυχε να γεννηθεί στις ΗΠΑ» εξηγεί μιλώντας στο Documento η Μαργαρίτα Πουρνάρα. «Με τα χρόνια αποκτίσαμε φιλική σχέση και γνώριζε ότι η οικογένειά της γιαγιάς μου ήταν από τη Σαντορίνη. Όταν λοιπόν αποφάσισε να κάνει το βιβλίο για το νησί πριν από τον σεισμό με ρώτησε αν θα ήθελα να γράψω κάποια κείμενα με αφορμή τις αναμνήσεις από τη γιαγιά μου η οποία γεννήθηκε στα Φηρά στις αρχές του 20ού αιώνα».

Η συνεργασία τους κράτησε έναν χρόνο και ήταν ένα τρομερό σαφάρι του χαμένου παρελθόντος, καθώς ο Λευτέρης Ζώρζος, αρχαιολόγος και ξενοδόχος που μένει στη Σαντορίνη, ανέλαβε να βρει ποιο άνθρωποι απθανاتیστηκαν στις φωτογραφίες του Ρόμπερτ ΜακΚέιμπ πριν από 70 χρόνια. «Ο Λευτέρης έχει ασχοληθεί με το Ψηφιακό Αρχείο Θήρας, ένα εγχείρημα ανάδειξης και διάσωσης παλαιών πηγών και αρχείων της Σαντορίνης. Τελικά όλοι μαζί καταφέραμε να βγάλουμε ένα βιβλίο που μας ξεναγεί σε μια άγνωστη πλέον Σαντορίνη, εκείνη του μόχθου, της φτώχειας, της κυκλαδίτικης φιλοξενίας, της ταπεινότητας και του μέτρου» παρατηρεί η κ. Πουρνάρα.

Ξεφυλλίζοντας τη «Σαντορίνη» τους ψυχανεμίζεσαι έναν κόσμο που αγωνίζεται να βγει στο φως – αυτό το φως που ο ίδιος προσπαθούσε τότε να τιθασεύσει με τη Rolleiflex-, να αποτινάξει το πηχτό σκοτάδι, να αναμετρηθεί με τη γη και με τους αρχέγονους φόβους του. Τα τεκμήρια του πολιτογραφημένου Έλληνα φωτογράφου λειτουργούν σαν κιβωτός πολύτιμης μνήμης. «Οι φωτογραφίες του Ρόμπερτ έχουν δύο όψεις. Από τη μια είναι η ομορφιά τους και η άρτια καλλιτεχνική τους υπόσταση. Από την άλλη, μια και ήρθε στη χώρα μας ως φοιτητής στα μέσα της δεκαετίας του 1950, οι φωτογραφίες είναι ντοκουμέντα για το τι άλλαξε, τι χάθηκε, τι εξελίχθηκε μέσα σε αυτά τα χρόνια. Ψαροχώρια έγιναν θέρετρα, αμπέλια έγιναν

ξενοδοχεία, όρμοι έγιναν προβλήτες. Λίγα μέρη από αυτά που φωτογράφησε το 1950 και το 1960 είναι αναγνωρίσιμα. Τη ρωτώ τι θεωρεί η ίδια ότι κάνει τη δουλειά του τόσο σημαντική. «Ο Ρόμπερτ καταφέρνει να αποτυπώσει μια εποχή στέρσης και δυσκολιών της πατρίδας μας με τρυφερότητα, ευγένεια και κάλλος. Αυτή η λεπτότητα κάνει τη δουλειά του τόσο αξιοθαύμαστη. Κάθε φωτογράφος αποκαλύπτει τον χαρακτήρα του στις λήψεις του και ο ΜακΚέιμπ αποτυπώνει την Ελλάδα όχι εντυπωσιοθηρικά αλλά με πραγματικό σεβασμό. Ηρθε εδώ νεαρό παιδί με ολάνοιχτη την ψυχή του να τη θαυμάσει, να την αγαπήσει, να τη γνωρίσει και μέσα από αυτό ανέδειξε τους ανθρώπους της που ζούσαν πολύ διαφορετικά από εμάς σήμερα: αχθοφόροι, βαρκάρηδες, φύλακες αρχαιολογικών χώρων, γεωργοί, μουλαράδες είναι οι πρωταγωνιστές στο βιβλίο για τη Σαντορίνη αλλά και οπουδήποτε αλλού πήγε στη χώρα μας εκείνη την εποχή».

Τα νανουρίσματα και τα γλυκίσματα της γιαγιάς

Η ίδια η κ. Πουρνάρα συνδέεται με το νησί μέσω της προγιαγιάς της Μαριγώ Δελφίνης, θυγατέρας του φούρναρη των Φηρών την οποία ερωτεύτηκε ένας Κωνσταντινουπο-

λιτικός που μόλις την είδε αποφάσισε να μείνει στο νησί μέχρι να την πείσει να γίνει γυναίκα του αλλά τελικά έμεινε για πάντα.

